

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 20.051.184
Карпатського національного
університету імені Василя
Стефаника
доктору філологічних наук,
професору, завідувачу кафедри
французької філології
Бігун Ользі Альбертівні
(76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Шевченка, 57)

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата філологічних наук, доцента, викладача
кафедри психології Інституту управління природними ресурсами
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Лепьохіна Євгенія Олександровича

на дисертацію

Федорняк Ярини Григорівни «Інтерпретація образу Анни Ярославни в сучасній
французькій та українській літературах»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

за спеціальністю 035 Філологія з галузі знань 03 Гуманітарні науки.

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційне дослідження Ярини Федорняк виконано в річищі порівняльного літературознавства, яке вивчає й інтерпретує художні тексти різних національних літератур у їх взаємодії, далеко не завжди зумовленій прямими контактами. Йдеться також про аналіз оригінальних національних художніх систем, сформованих, як у цьому випадку, щонайменше двома мовами – українською та французькою. Об'єктом такого дослідження є взаємодія літературних феноменів, що відрізняються за етнокультурними, релігійними чи іншими ознаками, з опертям на імагологічний підхід як провідний.

Актуальність теми впливає саме з цієї дослідницької площини. У центрі уваги авторки – зіставлення образу Анни Ярославни, сформованого в українській культурній пам'яті, з тим, як він постає в сучасній французькій літературі, а також питання можливого його викривлення в «чужому» етнокультурному

середовищі. Додаткового значення тема набуває в умовах російсько-української війни, коли особливо актуальним є подолання русифікованих інтерпретацій постаті королівни в європейському культурному просторі.

Авторка переконливо показує, що у французькій літературі цей образ часто піддається екзотизації та сакралізації, тоді як в українській традиції він функціонує як символ неперервності духовної традиції й національної ідентичності. У цьому сенсі дисертація Ярини Федорняк сприяє не лише науковому осмисленню матеріалу, а й ширшому культурному діалогу.

Дисертаційне дослідження здійснено в межах науково-дослідної теми кафедри французької філології Карпатського національного університету імені Василя Стефаника «Лінгвокультурологічний та компаративний аспекти дослідження французької мови та літератури» (державний реєстраційний номер 0117U003397).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їхня достовірність

Ознайомлення з дисертаційним дослідженням Ярини Федорняк дає підстави говорити про достатній рівень обґрунтованості представлених у ньому наукових положень. Авторка спирається на сучасний імагологічний інструментарій, зокрема використовує категорії Жан-Марка Мура та Марка Фішера, що дозволяє розглядати образ Анни Ярославни не як статичну історичну даність, а як результат інтерпретаційної взаємодії.

Поєднання антропологічного підходу з імагологічним забезпечує розгляд образу в контексті «живого діалогу» культур і текстів. У роботі простежується чітка логіка викладу, а структура дослідження виглядає вмотивованою й послідовною.

Перший розділ (С. 24–87) переконливо демонструє, що образ Анни Ярославни є культурною конструкцією, яка формується через інтерпретацію авторами й читачами. Категорію «літературно-художній образ» (на підставі теоретичних напрацювань Дмитра Наливайка, Василя Будного, Еміля Бенвеніста, Анатолія Нямцу та ін.) зводить до «літературний етнообраз» (с. 39–42), який в контексті дослідження перетворює на доцільний «традиційний

літературний етнообраз історичного походження». Підкреслює важливість антропологічного підходу в герменевтичних дослідженнях (Поль Рікер та його концепція наративної ідентичності): читач, інтерпретуючи текст, водночас формує власну ідентичність.

Другий розділ дисертації «Ідентичність Анни Ярославни у французьких та українських творах» (С. 87–159) присвячено комплексному дослідженню ідентичності князівни у французьких та українських художніх текстах. Його структура є логічно вмотивованою й побудована за принципом наростання аналітичної глибини: від зіставлення історичних та художніх моделей образу (підрозділ 2.1) через виявлення системи маркерів національної ідентичності (2.2) до аналізу внутрішнього процесу самоідентифікації протагоністки (2.3).

Авторка послідовно застосовує імагологічний підхід, поєднуючи його з герменевтичним аналізом, компаративним методом, елементами постколоніальної критики. Особливо переконливим є використання дихотомії «свій / чужий» як базового аналітичного інструменту для дослідження національної ідентичності. У роботі продемонстровано розуміння сучасних гуманітарних підходів до трактування ідентичності як динамічного і наративно зумовленого феномена.

Здійснено системне зіставлення французьких й українських літературних текстів, що дало змогу виявити відмінності у моделях репрезентації образу Анни, окреслити специфіку авто- та гетерообразів, простежити вплив національних культурних парадигм на формування її образу. Переконливо доведено, що у французьких текстах домінує тенденція до екзотизації та сакралізації образу, в українських – до героїзації та підкреслення духовної тяглості.

У підрозділах 2.2–2.3 авторка обґрунтовує тезу про подвійну (гібридну) ідентичність Анни Ярославни, її формування через культурні, етнографічні та релігійні маркери. Заслуговує на увагу інтерпретація ідентичності як процесу внутрішнього вибору, результату міжкультурної взаємодії, елементу наративної структури образу. Категорія ідентичності є однією із засадничих в імагології, й дисертантка вдається до її розгляду за посередництвом концепції наративної

ідентичности Поля Рікера. Для неї важливо визначити ступінь художнього відображення розвитку самоідентифікації Анни Ярославни як внутрішнього самовизначення в умовах іншого культурного середовища, а також ступінь переходу від власної ідентичности (дівчини) й заміни образом ідеального «Я» (європейської королівни). Також, в цьому розділі дисертантка вказує на виявлені нею механізми русифікації образу доньки Ярослава Мудрого у французькому дискурсі як прояву російського імперського наративу (фольклорні уявлення про русалок; слова-реалії, що зустрічаються у творах французьких авторів, транслітеровані з російської; страви, що належать до російської кухні; вплив редактора перекладу роману Жаклін Доксуа «Анна Київська, королева Франції», проросійського симпатика, на присутність у тексті стереотипних образів російської національної ідентичности).

Третій розділ дисертації присвячено аналізу поетикальних особливостей інтерпретації образу Анни Ярославни у французьких та українських художніх текстах (С. 160–236). Основну увагу зосереджено на дослідженні тілесности (п.3.1), портретних характеристик князівни (п.3.2.) й етнографічного дискурсу (декору) (п.3.3.). В основу аналізу покладено імагологічний підхід, літературно-антропологічну перспективу та структурний аналіз художнього образу. У підрозділі 3.1 тілесність героїні інтерпретується як форма пізнання світу, простір переживання ідентичности, засіб репрезентації внутрішнього стану. Переконливо показано, що у французьких текстах тілесність тяжіє до деталізації й естетизації, в українських – до символізації та морально-етичного осмислення. Важливим здобутком є також порівняння різних авторських стратегій зображення тілесности, що засвідчує компаративну глибину дослідження. У підрозділі 3.2 розкрито функціонування портрета як засобу поєднання зовнішнього і внутрішнього вимірів образу. Авторка аргументовано доводить, що портрет у досліджуваних текстах не є лише описом зовнішности, він виконує функцію репрезентації ментальних й духовних характеристик героїні (сміливість, освіченість, релігійність, милосердя). Особливо переконливим є протиставлення ідеалізації образу у французькій літературі, акценту на морально-ціннісному вимірі в українських творах. У підрозділі 3.3 здійснено

грунтовний аналіз етнографічного виміру образу. Важливою науковою новацією є розмежування зовнішнього і внутрішнього вимірів *parure* (декору), трактування одягу, архітектури та побутових деталей як маркерів культурної належності. Показано, що матеріальні елементи культурного середовища виконують не лише декоративну функцію, а й виступають засобами смислотворення ідентичності протагоністки. Особливої уваги заслуговує аналіз символіки (зокрема лілії як знака королівської влади) та оніричного виміру (сни, символічні образи), що поглиблює інтерпретацію текстів.

Можна з упевненістю стверджувати, що опонована дисертація у структурному плані відповідає меті та завданням дослідження, оскільки вона містить анотації двома мовами, список опублікованих праць авторки, вступ, три розділи, висновки, список використаної літератури (264 позиції, з них 26 англійською мовою, 24 французькою мовою, 7 німецькою мовою) та 2 додатків. Загальний обсяг роботи становить 278 сторінок, із яких обсяг основного тексту – 224 сторінки.

Усі розділи дисертації Ярини Федорняк і роботу загалом завершують аргументовані висновки. Анотація стисло й чітко відображає основні положення та основний зміст наукового дослідження, засвідчує достатню обґрунтованість й певність наукових положень, висновків та рекомендацій роботи.

3. Новизна наукових положень і одержаних результатів

Наукова новизна дисертаційного дослідження Ярини Федорняк полягає у комплексному компаративному аналізі інтерпретації образу Анни Ярославни в сучасній французькій та українській літературах із застосуванням імагологічного підходу. Вперше здійснено комплексний аналіз самоідентифікації героїні як наративного процесу, що формується в іншому культурному контексті; у рамках постколоніального підходу виявлено явище системної русифікації образу Анни Ярославни у французькому дискурсі як форми культурної апропріації та ідеологічної підміни національної ідентичності; запропоновано авторську інтерпретаційно-аналітичну модель дослідження художнього образу через дихотомію «свій / чужий» як базовий механізм імагологічного моделювання; введено в науковий обіг та системно

проаналізовано малодосліджені французькі художні тексти (зокрема романи Жаклін Доксуа, Марі-Клод Моншо тощо) у контексті української компаративістики; запропоновано нову модель аналізу етнографічного виміру образу через розмежування зовнішнього та внутрішнього вимірів *parure*, де матеріальні елементи культури виступають носіями ідентичності; обґрунтовано інтерпретацію тілесності протагоністки як семіотичного простору реалізації суб'єктності й трансформацій ідентичності.

Своїм дослідженням постаті Анни Ярославни, Ярина Федорняк поглиблює загальне уявлення про поняття літературного етнообразу історичного походження як особливого типу образу, що поєднує історичну фактографію й художню інтерпретацію, про ідентичність як динамічну, наративну й багаторівневу категорію, що формується у міжкультурному діалозі, переглядає роль національних стереотипів у формуванні колективної пам'яті й художньої репрезентації історичних постатей.

У роботі набули свого подальшого розвитку як підходи до аналізу літературної репрезентації історичних постатей у контексті культурної комунікації, що водночас відповідає положенням порівняльного літературознавства щодо взаємодії національних художніх традицій, так й власне дослідження механізмів формування образу Іншого у літературі крізь призму дихотомії «свій / чужий».

Усі елементи наукової новизни сформульовані коректно, їхній рівень обґрунтованості відповідає нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що у дисертації: сформовано нову концептуальну модель інтерпретації образу Анни Ярославни як символу міжкультурної комунікації; доведено, що її образ у сучасній літературі виступає індикатором національного самоусвідомлення та культурної ідентичності; розширено методологічні можливості імагології шляхом інтеграції підходів постколоніальної критики та літературознавчої антропології; показано, що література не лише репрезентує історію, а й конструює та трансформує національні ідентичності.

4. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

Теоретичне значення дослідження пов'язане з формуванням цілісної моделі аналізу історичного образу в порівняльному літературознавстві. Робота переконливо демонструє, що літературні тексти не лише відображають історію, а й активно формують культурну пам'ять.

Практичне значення дослідження зумовлене можливістю використання його положень і результатів у викладанні навчальних дисциплін: «Порівняльне літературознавство», «Історія зарубіжної літератури», «Історія української літератури», «Культурологія», «Міжкультурна комунікація»; при розробці навчальних програм, лекційних курсів, спецкурсів і спецсеминарів, присвячених проблемам ідентичності, образу Іншого та художньої інтерпретації історії; у процесі створення науково-популярних праць, культурно-просвітницьких проєктів, музейних експозицій та освітніх платформ, пов'язаних з постаттю Анни Ярославни та історією українсько-французьких культурних зв'язків.

5. Повнота викладу результатів дослідження у наукових фахових виданнях

За результатами наукового дослідження опубліковано 10 наукових праць, з яких: п'ять статей у затверджених наукових фахових виданнях України, (одна стаття у співавторстві з науковим керівником Наталією Яцків), 5 – тези міжнародних наукових конференцій. Особистий внесок здобувачки у публікації, виконаної у співавторстві, полягає у відборі емпіричного матеріалу, здійсненні аналізу прикладів. Кількість та якість публікацій здобувачки відповідають нормативним вимогам, що встановлені для здобуття наукового ступеня доктора філософії.

6. Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертаційної роботи та публікацій здобувачки ступеня доктора філософії Ярини Федорняк дає можливість стверджувати, що прояви академічної недоброчесності відсутні (плагіат, самоплагіат, фальсифікація, фабрикація тощо). При формуванні тексту наукової роботи, наукових публікацій, тверджень у роботі є посилання на джерела інформації, та загалом дисертація відповідає вимогам Закону України «Про авторське право і суміжні права».

7. Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації

Порівняльний аналіз тексту анотації та основних положень дисертаційної роботи Ярини Федорняк підтверджує їхню відповідність. Анотація не включає інформації та матеріалів, які б були відсутні у тексті роботи. Обидва документи оформлені та укладені відповідно до вимог, що встановлені Міністерством освіти і науки України.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту і оформлення дисертаційної роботи

Попри загальну логічну цілісність та методологічну вмотивованість другого розділу дисертації («Ідентичність Анни Ярославни у французьких та українських творах»), окремі його положення потребують певного уточнення та поглиблення.

Передусім варто зазначити, що при високому рівні теоретичного узагальнення авторка не завжди однаковою мірою спирається на аналіз конкретних художніх фрагментів як підтвердження цих узагальнень. Так, у підрозділі 2.1 переконливо окреслено співвідношення історичних та художніх моделей образу Анни Ярославни, однак ці узагальнення лише частково супроводжуються детальним розглядом окремих сцен, діалогів або розгорнутих цитат, які б демонстрували способи художнього відтворення зазначених процесів на рівні тексту.

Подібне спостерігаємо і в підрозділі 2.2, де запропоновано систематизацію маркерів національної ідентичності протагоністки. Виокремлення фольклорних, релігійних, етнографічних та географічних чинників є концептуально обґрунтованим, однак їхній аналіз подано переважно узагальнено, без достатньої уваги до мовностилістичних і наративних особливостей, через які ці маркери реалізуються у художньому тексті.

У підрозділі 2.3, присвяченому проблематиці самоідентифікації, наведені текстові приклади виконують радше ілюстративну функцію і не завжди супроводжуються розгорнутим інтерпретаційним коментарем. Приміром, на стор. 141 дисертантка перелічує основні функції самоідентифікації за М. Гребенюк, але чомусь лише до першої з чотирьох знаходить текстуальне

потвердження й лише в одному з п'яти аналізованих нею романів. Бракує чіткої систематизації моделей самоідентифікації у різних авторів, а отже, й показу, яка модель домінує у французьких текстах, а яка – в українських. Така диференціація, на нашу думку, посприяла б кращому виконанню завдання щодо висвітленню специфіки дихотомії «свій / чужий» у художній інтерпретації образу Анни Ярославни. Хоч у роботі простежено специфіку самоідентифікації героїні в різних текстах, відсутня її чітка типологізація, що ускладнює виокремлення домінантних моделей у французькій та українській літературах і, відповідно, ускладнює отримання узагальнених висновків у компаративному аналізі.

Водночас слід наголосити, що потрібний рівень текстуальної конкретики й аналітичної деталізації авторкою значною мірою реалізовано у третьому розділі дисертації, де здійснено ґрунтовний аналіз постикальних засобів (тілесности, портретних характеристик, етнографічного дискурсу) з опертям на конкретні сцени та цитати. Однак така структура дослідження зумовлює певну невідповідність між узагальненнями другого розділу та їх розгорнутим підтвердженням, яке фактично перенесено до наступного розділу.

У зв'язку з цим можна говорити про часткову нерівномірність між рівнем теоретичних висновків і ступенем їх безпосереднього розкриття на матеріалі художніх текстів у межах саме другого розділу.

У цьому контексті окремого уточнення потребує звернення дисертантки до концепції наративної ідентичності Поля Рікера, яка використовується як теоретичне підґрунтя для аналізу процесів самоідентифікації протагоністки. Варто зауважити, що ця концепція формується передусім у багатотомній праці «Час і наратив», де розробляється ідея наративного посередництва між досвідом часу та конструюванням ідентичності, тоді як у праці «Сам як інший» вона постає радше як підсумкова рамка ширшого філософського проєкту. Саме тут ключового значення набуває розрізнення між ідентичністю тотожності (*idem*) та самістю (*ipse*). У дисертації ж поняття наративної ідентичності інколи фактично ототожнюється з процесом самоідентифікації персонажа, що певною мірою звужує рікерівський підхід, у якому наративність виконує функцію

посередництва між сталістю та зміною ідентичности в часі. Внаслідок цього складна структура взаємозв'язку *idem*- та *ipse*-вимірів не завжди повною мірою артикульована.

Водночас саме звернення до рікерівської концепції є методологічно продуктивним й дозволяє авторці переконливо наголосити на динамічному характері образу Анни Ярославни; тому зауваження стосується радше бажаности точнішого концептуального розмежування відповідних понять.

Попри увагу до динаміки життєвого шляху королівни, вона подається переважно у біографічному вимірі, тоді як наративний аспект (спосіб організації оповіді, фокалізація, внутрішнє мовлення персонажа) залишається менш виразно акцентованим, хоча саме він дозволяє глибше простежити процес формування ідентичности в художньому тексті.

Зазначені зауваження не знижують загальної наукової вартости дисертаційного дослідження, яке відзначається цілісністю концепції, методологічною обґрунтованістю та переконливим компаративним аналізом, однак можуть бути враховані з метою подальшого поглиблення й уточнення отриманих результатів.

9. Висновок про відповідність дисертації вимогам

Враховуючи актуальність обраної теми дослідження, його структуру, зміст, наукову новизну одержаних результатів, дисертаційну роботу Федорняк Ярини Ігорівни «Інтерпретація образу Анни Ярославни в сучасній французькій та українській літературах» слід вважати самостійним завершеним науковим дослідженням, яке виконане на належному науково-теоретичному, методичному та емпіричному рівні, що має комплексний та логічний характер, містить положення, які характеризуються науковою новизною та заслуговують на практичну реалізацію, і яке відповідає всім вимогам рівня наукової кваліфікації здобувача, що зазначено у наказі Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами) щодо оформлення дисертації, а також у «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії»,

затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами), що висувуються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка, Федорняк Ярина Ігорівна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Опонент:

кандидат філологічних наук, доцент,

викладач кафедри психології

Інституту управління природними ресурсами

ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Євгеній ЛЕПЬОХІН